

УДК 392.7

ГРЕКИ ТА ЄГИПТЯНИ: ВЗАЄМОДІЯ НАРОДІВ У ПІЗНЬОМУ ЦАРСТВІ ЄГИПТУ

У статті розглядається проблема взаємодії греків та єгиптян на території тогочасного Єгипту: культурний взаємовплив, ставлення єгиптян до еллінів, філеллінство фараонів та його наслідки. Висновком статті є те, що давня культурна взаємодія обох народів була підґрунтям до активної присутності греків у Єгипті за часів Пізнього царства, а подальше філеллінство фараонів викликало спалахи незадоволення єгиптян через ущемлення привілеїв останніх.

Ключові слова: *Пізнє царство, Єгипет, греки, філеллінство, Амасіс II.*

Хронологічними рамками Пізнього царства Єгипту є 664-332рр. до н.е., але взаємодія між греками та єгиптянами відбувалася задовго до цього періоду в основному завдяки грецьким мореплавцям. Мали місце торгівельні, культурні відносини: дані археологічних досліджень як і в Єгипті, так і в країнах Африки, Егейського моря вказують на давність зв'язків Єгипту з сусідніми країнами. Хоча тісна взаємодія між Єгиптом та Грецією має місце з VIII – VII ст. до н.е., починається вона ще у період Середнього царству. Про це свідчать різноманітні написи фараонів та зображення торговців, що привозять у Єгипет цінні предмети своїх країн – дорогоцінні камені та метали. Серед інших згадуються і острови Середземного моря. У Кносському палаці, а також у інших місцях острову Крит були знайдені як цілі єгипетські сосуди, скарабеї, так і окремі фрагменти таких виробів, а також статуї з єгипетськими написами епохи Середнього царства [2, с. 27]. Грецькі вироби, що привозилися у Єгипет, свідчать про економічні зв'язки країни фараонів з крито-

мікенським районом. Про економічні зв'язки також кажуть і археологічні знахідки у святилищі Артеміди Ортії у Спарті. Трохи пізніше, ніж економічні, з'являються і політичні зв'язки: переговори царів за посередництвом листування чи через послів призводили до регулювання територіальних меж, а також до династичних шлюбів – так було у випадку з Киреною. Перші грецькі найманці відомі ще у період асирійського панування у Єгипті [4, с. 6]. Врешті, наслідком економічної та політичної взаємодії є взаємодія грецької та єгипетської культур. У єгипетських написах зустрічаються слова грецького походження – наприклад, «колісниця», «кочівник» та інші, а у давньогрецькій мові знайдено щонайменше 25 слів давньоєгипетського походження – «пиво», «ебенове дерево», «чорна фарба» та ін. [2, с. 28-29]. Грецькі історики, філософи, математики відчували на собі вплив єгипетської культури: багато з них жило у Єгипті певний час свого життя, і багато з них зазначало, що єгипетська писемність є найдавнішою у світі, а грецький філософ Платон вказував, що бог Тот окрім писемності створив число, рахунок, геометрію, астрономію, гру в шашки. Також треба відзначити, що сюжети грецьких та єгипетських розповідей та казок досить часто є схожими: наприклад, єгипетські повісті про облоги міст та мандри перекликаються з «Іліадою» та «Одиссеєю» Гомера. Медичні назви захворювань у мовах обох народів також є схожими, а грецькі цілителі радили своїм пацієнтам лікуватися засобами, що нагадують такі ж самі у єгипетських медичних папірусах.

Починаючи з правління Псамметиха I, греки стають важливою складовою політики фараонів. Слід відмітити активне найманство греків на службу до Псамметиха та розуміння ним вигоди від грецької торгівлі у Єгипті; саме він завойовує певний авторитет та повагу серед греків, що ми можемо спостерігати завдяки грецькому фольклору, збагаченому казками про цього фараона [1, II]. Його син, Нехо II, після походу на Сирію та захоплення цієї країни навіть продемонстрував свою подяку грецьким найманцям, через яких похід виявився успішним. Враховуючи те, що раніше перемога

вважалася заслугою тільки фараона, представника Амона на землі, то факт визнання Нехо ролі греків у перемозі свідчить про наближення правителів до земних реалій – припинення підвищення їхньої могутності за рахунок богів, як каже Г. Д. Брестед [3, с. 267]. Греки починають домінувати у війську серед інших найманців, торгівля греків у Єгипті отримує розвиток завдяки фараонам (достатньо згадати заснування Навкратіса), і хоча мали місце сутички між місцевим населенням та еллінами, але греків в країні стає все більше і більше. Сутички були зумовлені великою різницею між культурами обох народів. В Єгипті навіть існували окремі квартали та міста для греків – грецький квартал у Мемфісі, місто Навкратіс.

Коли фараони починають відкрито віддавати перевагу грекам, це викликає спалах незадоволення серед єгиптян. Так, занадто явне філеллінство та непередбачливі дії фараона Апрія стали причинами втрати їм влади, яку вдалося захопити Амасісу. У протистоянні Апрія та Амасіса на стороні першого були грецькі найманці, і цим докоряв йому Амасіс, у війську якого, звичайно, на той момент греків не було. Таким чином, Амасіс вигідно відрізнявся у цій боротьбі за трон, укріпивши підтримку себе єгиптянами. У подальшому його можна назвати навіть більшим філелліном, ніж Апрія, але Амасіс вів таку політику по відношенню до греків, яка не дозволяла єгиптянам викрити його у цьому. Його синові Псамметиху III, який так само мав значну кількість грецьких найманців у війську, не вдалося захистити країну від персів. У перемозі персів значний вплив зробила зрада грецького командувача у єгипетському війську [1, III]; але оборона Єгипту була запеклою та завзятою саме завдяки тим найманцям, що залишилися вірними Псамметиху III. Таким чином, ми можемо відзначити як суто найманське відношення греків до служби у фараонів, так і прояви відданості їм навіть у безнадійних ситуаціях; слід зазначити ще пік розвитку грецької торгівлі та розквіт Навкратіса, що стає важливою опорою фараонів у економіці.

Але за часів перебування Єгипту у складі Персії, що теж відбулося у період Пізнього царству, складно казати про економічний розквіт країни. Перські царі в основному використовували Єгипет у якості ресурсу для держави, і навряд чи сприяли розвитку торгівлі, у тому числі і торгівлі греків у Єгипті – тим паче, що на цей час припадають греко-перські війни (але все ж таки Навкратіс зумів стати торговим конкурентом іонійським полісам). Єгиптяни виявилися втягнутими у греко-перське протистояння: єгипетські воїни та флот були присутні у перській армії, а під час повстань Інара та обох Аміртеїв у Єгипті проти перської влади їм активно допомагали греки. Цей факт не є дивним, бо антиперські дії у Єгипті були вигідні еллінам. У період короточасної незалежності єгиптян фараони ставали на бік як Афін, так і Спарти у протистоянні цих полісів; також як Афіни, так і Спарта надавали підтримку Єгиптові. У цей ж період незалежності знову спостерігається розвиток економіки – але не настільки значний, як за часів Амасіса; і крім того, продовження найманства греків у арміях фараонів [4]. У кінці кінців під час другого завоювання персами Єгипту знову мала місце капітуляція грецьких військ, що воювали на боці єгиптян. Греки продовжували дотримуватися власної вигоди, не дивлячись на те, яку сторону вони почали підтримувати у протистояннях.

Пізніше Александр Македонський досить легко захопив Єгипет та був коронований як справжній єгипетський фараон. Це свідчить про сприйняття єгиптянами греків на той момент вже не як чужоземців з незрозумілим для них складом життя, а як визволителів від перського володарювання. Очевидно, цьому сприяло перебування греків на теренах Єгипту протягом довгого часу.

Отже, ми можемо казати про давню культурну взаємодію обох народів як про підґрунтя до активної присутності греків у Єгипті за часів Пізнього царству. Через надання грекам привілеїв та тим самим ущемлення інтересів єгиптян можемо спостерігати спалахи незадоволення останніх. Ці спалахи не заважають фараонам

продовжувати філеллінську політику, але змушують їх приховувати її. Взаємодія між греками та єгиптянами триває і за часів перської навали – це і співпраця в боротьбі проти персів, і продовження наймання на службу у короткий період незалежності країни між першим та другим персидським завоюванням.

Список використаної літератури та джерел

1. Геродот. История / Геродот / пер. с древнегреческого Г. А. Стратановский. – Санкт-Петербург: Друк, 1972. – 500 с.
2. Авдиев В. И. Экономические и культурные взаимодействия Египта и соседних стран во II-I тысячелетиях до н.э. [Текст] / В. И. Авдиев // Древний Египет [Текст]: сборник статей академику Василию Васильевичу Струве. – М.: Издательство восточной литературы, 1962. – с. 25-31
3. Брэстед Г. Д. История Египта с древнейших времен до персидского завоевания/ Джеймс Генри Брэстед / пер. с англ. В. Викентьев. – М.: Книгоиздательство М. и С. Сабашниковых, 1915. – 329 с.
4. Эдаков А. В. Общество и государство Древнего Египта в VII-IV в. до н.э. : учебное пособие для вузов / Александр Васильевич Эдаков. – Новосибирск: Издательство НГПИ, 1988. – 89 с.